

Glasba in ples, kino in gledališče

Pogosto se sprašujem, ali delamo, da živimo, ali živimo, da delamo. Bolj ko premišljam, spoznavam, da velja za našo, starejšo generacijo drugo. Mislim pa, da je današnja, mlajša generacija drugačna, kar ni čudno, saj živi v čisto drugačnem času. In prav je tako, saj bi moralo biti vsakemu novemu rodu boljše. Pa to nima nikakršne zveze s tem, da se učimo drug od drugega, pa ne vem, ali je to dobro ali slabo. Ampak kje je čas za zabavo, če poslušamo današnjo mantra o osmih urah dela, osmih urah spanja in osmih urah počitka. Med počitek pa zagotovo spada tudi zabava, ki kdaj zajeda tudi spanje. Dela gotovo ne, ali pač ob vseh novih prijemih sodobnih delodajalcev. In naj bo tako, če je s tem življenje lažje, boljše in uspešnejše.

Če se moja misel preseli v preteklost, zgornja razmejitev ni bila tako strogo začrtana. Ko se je delalo, skoraj ni bilo zabave, ko se je zabavalo, je spanje tudi trpelo. Podobno kot danes, a s to razliko, da se je zabava močno razlikovala od današnje. Polje zabave je bilo dosti bolj domiselno in družabno od današnjih »žurov« ob vseh »motilcih sodobne zabavne tehnike«, ki ljudi bolj odtujujejo kot združujejo.

Glasba in ples sta bila na Jesenicah povezana kot srajca in hlače. Današnje jeseniško mrtvilo se lahko skriva pred včerajšnjimi Jesenicami, kjer se je pred vojno in po njej plesalo na več mestih: v hotelih Pošta in Korotan, gimnaziji, Partizanu, na vrtu Kazine v nedeljo popoldne, dvorani pri Jelenu, današnjem razpadajočem Delavskem domu, kjer je plesni mojster Arčon pilil Jeseničanke in Jeseničane v odlične plesalce s poudarkom na čim večji bližini soplesalcev. In me smo zardevale, fantje so nas stiskali in v zadregi tudi pohojali po novih plesnih čevlji, medtem ko za najlonke ni bilo povsod denarja ali pa jih ni bilo moč kupiti. Še nekaj: k sreči takrat ni bilo ne časa ne denarja za modo. In tu je bila še čudovita glasba, čeprav se je vrtela z vinilk in magnetofona. Tudi v gimnaziji smo sanjali ob glasbi z magnetofonskega traku.

Drugače je bilo na ostalih plesiščih: tam so igrale manjše zasedbe mladih glasbenikov, ki so pogosto prihajali iz vrst jeseniške godbe. Tu pa je gospodarila moda, saj brez bele srajce, temnih hlač, pisane rutice za vratom in črno-belih

čevljev ni šlo, kar je strogo veljalo za čas med obema vojnama. Pa seveda brezhibno urejena bleščéča pričeska, utrjena ne z lakom ali gelom, ampak s »cukrovo vodo« ali orehovim oljem. Da se razumemo, muzikantov, da so »šarmirali«, ne plesalke. Čeprav so se nekatere tudi že spogledovale z modnimi trendi, seveda kolikor je dovoljevala denarnica. Skratka, na Jesenicah se je veliko in dobro plesalo. Škoda, da so danes tako »zarjavele«. In po tej zabavi se verjetno marsikomu še danes kolca. Naj omenim še eno posebnost tistega časa. Notnega materiala ni bilo moč kupovati tako kot danes. Mladi glasbeniki so pogosto zapisovali melodije po spominu, potem ko so jih slišali v priljubljenih filmskih predstavah. Nekaj časa je glas klavirja sprejemal obiskovalce filmov pred začetkom in na koncu predstave.

Jesenice so bile znane po odličnih glasbenikih in pevcih, zato ne smem pozabiti operet, ki so jih naštudirali v jeseniškem gledališču. Tja so se stekale reke ljudi, ko so bili na sporedu Tremerski dukat, Planinska roža, Pri belem konjičku, Mala Floramye in še kaj. Pa ne samo operete, gledališke predstave so polnile Čufarjevo gledališče kot tudi letno gledališče v Ukovi z Miklovo Zalo na pravem belcu ali športno igrišče, ko so uprizorili zgodovinski spektakel Tugomer ali pripravili bogato in napeto tombolo z glavnim dobitkom – mopedom. Takrat so cele Jesenice sanjale, da se bodo vrnila domov na Tomosovem mopedu. Premajhna sem bila, da bi vedela, kdo ga je res priigrjal, spominjam pa se, da je šla na tombolo tudi naša družina. Tudi moja mami je sanjala o mopedu, da bi se z njim odpeljala k svoji bolni materi v Valdoltro. Z mopedom ni bilo nič, tja smo se odpeljali z vlakom in takrat sem prvič videla morje, sinje morje, ki se je globoko zapisalo v moj barvni spomin, pa tudi televizijo v nekem obmorskem lokalu, ki name ni naredila posebnega vtisa. Čez leta je oče kupil moped, s katerim se, normalno, ni vozila mama, ampak on, počasi pa tudi otroci nismo hodili gledat televizije k dvema družinama na Lipcah, ker smo dobili svojo, da je zabavala vse, ki smo ostajali doma. Ali morali biti doma, ko so se drugi mladi lahko zabavali. In hodili v kino, najbolj razširjeno zabavo po vojni.

In zdaj bi rada namenila nekaj več spomina jeseniški godbi, ki že 145 let zabava svojo zvesto publiko s koncerti, še bolj pa na prireditvah na prostem po uradnem programu, ko zaigra v tako imenovanem »rinčku«, krogu, v

katerega se je in se še vedno veselo vključuje publika, poje ali pleše na različnih srečanjih, včasih sindikalnih, železarskih, planinske imajo že brado, prav tako srečanja treh dežel – Slovenije, Avstrije in Italije, srečanja pobratenih mest, pihalnih orkestrov in še in še. Uradnim srečanjem, ki so namenjena druženju in spoznavanju, vedno sledi zabava, ki še bolj poveže goste in gostitelje ter pogloblja medsebojna prijateljstva. To še posebej velja za igranje po krajevnih skupnostih ob njihovih krajevnih praznikih. Kamor pride godba, še danes prinese s seboj veselje in zabavo. Tradicionalna prvomajska budnica dvigne iz postelje skoraj vsakega prebivalca Jesenic in okolice. Bujenje se začne na Hrušici ob šestih ali še prej, konča pa se na Lipcah okrog desetih, uradno pa se zaključi s proslavo in rajanjem, največkrat na Pristavi, Rdečih Poljanah ... Včasih so »budničarji« hodili peš od »postaje do postaje«, kjer so jih čakali gostitelji s »ta zelenim«, sladkarijami, kifeljčki, pozneje pa s kavo in čajem. Po vojni so se vozili na odprtem tovornjaku, pozneje in še danes pa z avtobusom. V spominu gloda »černobilsko prvomajsko slavje«, ko še nismo bili obveščeni o jedrski katastrofi v Rusiji, posedanje in poležavanje v travi pa sta bila navadi obiskovalcev Poljan, današnje Kočne. Sama se najbolj spomnim hudega glavobola, ki je že mejil na slabost. Mučil me je, ko sem pešačila od doma v breg po poljanski cesti. Pozneje smo izvedeli za zaščitne ukrepe, ki so svarili pred zadrževanjem v naravi in uživanjem zelenjave. Na poljanskih travnikih pa je takrat mrgolelo veselje. Marsikateri utrujeni godbenik je ujel kakšno urico počitka na zeleni preprogi pod bližnjim grmom. K sreči ni bilo posledic, ali pač ...

Ali so godbeniki boljši muzikanti, plesalci ali zabavljachi, bi lahko razpravljali. So bili pa vedno domiselno zabavni, ko so lahko odložili »okvir« uniforme in se tudi sami zabavali po koncertih, pa ne sami, ampak v krogu dolgoletnih zvestih prijateljev v godbeni, na jesenskih piknikih in redkih počitnicah, ki so si jih prislužili. Tradicija skupnih silvestrovanj je bila nekaj časa zelo živa in za nekatere starejše »godbene družine« nepogrešljiva. Nekakšno nadaljevanje teh so tradicionalni novoletni koncerti, ki prinašajo še danes veselje celotni dolini, od Jesenic do Rateč, zadnji pa je vedno kronan na Jesenicah z domačim praznovanjem po koncertu, ki pogosto traja do zgodnjega jutra. Glasbi, plesu, veseljačenju ni videti konca ...

In kako so se sicer zabavali? V godbenih prostorih so seveda prednjačili glasbeni nastopi dveh, treh saksofonov. Včasih je nastal cel sestav, ki je zmozel zaigrati skoraj vsako melodijo na pamet, ki jo je namignila publika, kot so Tri palme, Dravski most, Amazing Grace, La Paloma, Moj fantič je na T'rolsko vandral ... Enakovredno pa se je slišalo petje slovenskih narodnih pesmi, tudi popevk, ki jih je pela vesoljna godbena. Improvizacija posameznikov je takrat dobila krila in je bila nadvse nalezljiva.

Na piknikih, in to skupaj z družinskimi člani, kar je dobro vplivalo na odnose v godbenih in domačih vrstah, je bila na prvem mestu odbojka, za njo nogomet, odvisno od naravnega terena, včasih vlečenje vrvi kot tudi priložnostno merjenje moči in kuharskih sposobnosti. Vrhunec domišljije pa so godbeniki pokazali na morju s tekmovanji v plavanju, balinanju in dramatizacijah skečev, kot so Tarzan in Jane, Kekec in Mojca, Princeska in pastirček, Tiha roža. Skupni imenovalc vseh nastopov so bile salve smeha, ki so jih izzvali posamezni skeči. Težko bi izbrala najboljšega, pa vseeno sta bila skeča Tiha roža in Pastirček najbolj zabavna ob nič oziroma zelo malo besedila, pa toliko več imitiranja in pantomime. V nasprotju s količino besedila pa so bile priprave in vaje čisto resne. In zabava je bila enkratna in nepozabna, ker nas je navdajala z energijo, ki smo jo vsi potrebovali. Uživali so vsi družinski člani skupaj z godbeniki in godbenicami, ki so razmeroma veliko časa odsotni od doma zaradi vaj in nastopov. Tako so se nekako oddolžili za ves zamujeni čas, oprane in zlikane srajce, urejene uniforme kot tudi razumevanje, da ne gre drugače, če si član tako stare glasbene družine v službi »naroda«. In ta služba zasvoji za celo življenje, že vaja postane svojevrstna »službena« zabava. Kaj torej je bilo tako smešnega v Tihi roži? V njej lahko nastopa sleherni udeleženec zabave, uspešen bo s talentom ali brez. V naši zgodbi se je zbrala skupina godbenikov, eden od skupine je opravljal zahtevno vlogo dirigenta, drugi so po njegovih zahtevah peli Tiho rožo. Vaje so bile zahtevne, ponavljanje je bilo veliko in napočil je čas nastopa. Družba je živela v pričakovanju pevskega nastopa najbolj smešnih modelov pri godbi. Dirigent je imel veliko opraviti s pevci, da jih je umiril. Potem so se dolgo uglasčevali in sledil je koncert, ki ga ni bilo slišati. Kot »cesarjeva nova oblačila«, ki jih ni bilo moč videti, če nisi bil dovolj pameten in sposoben za svojo službo.

Tu za poslušanje ni bilo nobenega pogoja, kajti videti je bilo veliko. Pevci so se trudili slediti dirigentovemu kriljenju z rokami, se zvijali, priklanjali, zavijali z očmi, odpirali usta kot slavčki, lovili sapo, si pomagali z rokami in končno z nemim imitiranjem pevskih vrlin »odpeli« Tiho rožo. Utrujeni in zadihani so se do onemoglosti priklanjali hvaležni publiki, ki je pokala od smeha. Zabava je odvisna od skupine, ki se odloči za oponašanje petja z veliko mero humorja in domišljije. Je pa zagotovo bolj pisana na kožo zrelim moškim.

V »tragičnem« skeču Princeska in pastirček gre za ljubezenski zaplet. Ob veliki meri pretirane mimike in gestikulacije ter domiselnih kostumih odigrajo trije igralci tri dejanja ob slikovitem vodenju pripovedovalca. Ta namreč ustvarja napetost dogajanja na odru in napove vsako dejanje posebej z vsemi didaskalijami /potrebnimi opombami/, ki pomagajo igralcu na odru. V prvem dejanju pride na oder pastirček in pove: »Jaz sem pastirček. Zaljubljen sem v princesko.« In odide. V drugem dejanju pride na oder princeska in vzdihuje: »Jaz sem princeska. Zaljubljena sem v pastirčka.« In vzdihujoč odide. V tretjem dejanju pride na oder kralj /razburjeno/: »Jaz sem kralj. In tega ne prenesem!« Odvihra v zaodrje, od koder se zasliši ropot, težek padec po tleh, udarec po činelah pa sporoči smrt pastirčka. Princeska v kriljenju z rokami in joku prečka oder, za njo pa vsak po svoje moški del tragikomedije. Uspeh igre je zagotovljen z domiselnimi oblačili, ki se najdejo tisti trenutek v bližini, še bolj pa v domiselni interpretaciji in oživljanju lika in čustev, ki jih predstavlja igralec. In še to: tragedija se vedno sprevrže v komedijo situacij, improvizacije in nenadnih odločitev, ki terjajo spretnost nastopajočih. Še posebej zaključek je lahko vedno znova drugače obarvan in odvisen od iznajdljivosti odličnih protagonistov.

Kako so se znali zabavati godbeniki v Crikvenici, kamor so šli septembra leta 1954 za nagrado prvič na morje, pripoveduje pesem, ki jo je napisal godbenik Nande Žmitek. Z njenim odlomkom: »Kaj bi rekli godci pred 75 leti, če dejali bi: 'Fantje, na morje pojdemo poleti!'. Nihče tega ne bi mogel verjeti, še manj pa za resno vzeti.« zaključujem svojo pripoved, ob tem pa ugotavljam, da je bilo v preteklosti dosti več pristne zabave in druženja. Današnja generacija je za marsikaj prikrajšana, z izjemo mladih godbenic in godbenikov, ki 145-letno tradicijo po svoje nadaljujejo.

Kaj bi rekli godci pred 75 leti, če dejali bi:
» Fantje, na morje pojdemo poleti!«
Nihče tega ne bi mogel verjeti, še manj pa za
resno vzeti.
Kruto takrat se držal gospodar in njegov
oproda,
a na morje mogla je samo gospoda.
Čeprav celo noč nismo mogli spati, takoj
pričeli smo se kopati.
Še prej predsednik razglasi, da sicer prosti
smo vse dni,
samo dva koncerta v parku bomo igrali,
ostali čas pa se kopali, jedli in pa spali.

Odlomek priložnostne pesmi Nanda Žmitka

Godbeniki na oddihu v Crikvenici, last Pihalnega orkestra Jesenice-Kranjska Gora